

Viorica Goicu

NUME DE FAMILIE, LA ORIGINE SUPRANUME DIN ȚINUTUL BEIUȘ

În studiul de față continuăm prezentarea numelor de familie care au funcționat ca supranume în cele două conscrieri din Ținutul Beiușului¹, redactate de reprezentanții administrației maghiare în limba latină în anul 1600², respectiv 1721³.

Această categorie de nume de familie este alcătuită din foste supranume care au la bază cuvinte ale vocabularului românesc, cele mai multe fiind substantive, dar și adjective, într-un număr mai restrâns. De o mare diversitate semantică și reprezentând contribuția lexicală specifică la îmbogățirea ansamblului de nume de familie, aceste nume sunt de obicei grupate, după semnificația și intenția denominativă, în determinări de tip social-economic sau cultural și porecle. Cele dintâi sunt, la origine, calificative referitoare la condiția socială, economică, profesională, civilă, militară, religioasă a individului, adică nume de meserii, profesii și ocupații, nume de funcții și servicii, de titluri și grade ierarhice, nume de rudenie. Poreclele, având și ele la bază cuvinte ale vocabularului românesc, evocă direct ori figurat trăsăturile specifice ale unor indivizi, făcând aluzie la comportamente, fapte și situații ocazionale⁴.

Referitor la criteriile de care trebuie să ținem seama când analizăm un nume din această categorie este necesar să facem câteva precizări. Până acum în domeniul toponimiei, cu aplicare practică imediată, lingviștii români au subliniat de fiecare dată ideea că cercetarea fiecărui nume de loc începe, în fapt, prin precizarea etimologiei, adică prin stabilirea cuvântului care a servit la crearea lui⁵. Cunoșcând acest cuvânt, cunoaștem originea și, implicit, semnificația numelui de loc. Dacă ne raportăm la toponimia românească, am putea spune că un nume topic

¹ Pentru conținutul celor două conscrieri, vezi Viorica Goicu, *Nume de familie de origine toponimică din ținutul Beiuș*, în „Limba română”, LVII, 2008, nr. 2, p. 186–197.

² David Prodan, *Domeniul Beiușului la 1600*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, V, 1962, p. 36–110.

³ *Conscrierea domeniului Beiuș la anul 1721* a fost publicată de Ana Ilea, Gheorghe Mudura, Veronica Covaci în „Crisia”, X, Oradea, 1980, p. 353–443.

⁴ Cf. Christian Ionescu, *Nume de familie românești*, în „Limba română”, XXXIX, 1990, nr. 3, p. 246–247.

⁵ Criteriul în discuție a fost consecvent aplicat în cercetările de toponimie ale lui Emil Petrovici (Cf. *Studii de dialectologie și toponimie*, volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen și I. Mării, București, 1970, p. 173–202, 241–249, 292–303), apoi de alți toponomaști.

LR, LVII, nr. 4, p. 527–548, București, 2008

este de origine românească (adică a fost creat de români) dacă el poate fi explicat printr-un cuvânt existent azi sau cel puțin odinioară în limba română, iar un toponim nu este românesc (nu a fost creat de o populație românească) dacă nu îndeplinește această condiție.

Transferând aceste criterii în domeniul antroponimiei, vom considera că numele de familie *Cociș, Covaci, Dudaș, Birău, Cătană, Nemeș, Ciula* etc. sunt românești, pentru că provin din supranume care au la bază cuvinte regionale caracteristice graiurilor din Crișana, în timp ce nume ca *Farcaș, Fazecaș, Molnar, Vaida, Chiș* etc. sunt maghiare, fiindcă românii localnici nu folosesc în graiul lor cuvintele de la baza acestor nume⁶.

În cercetările privind antroponimia din Crișana pe baza materialului publicat în atlasele lingvistice, Alexandru Cristureanu⁷ a evidențiat o trăsătură caracteristică a onomasticii din regiunile crișene: prezența influenței maghiare. În opinia autorului, această influență este de două tipuri: una populară, ca urmare a conviețuirii cu maghiarii, și alta impusă pe cale oficială de către autoritățile fostului stat maghiar, influența directă de tip popular fiind mai evidentă în cazul prenumelor și al poreclelor. Potrivit hărților publicate în ALR II, cea mai intensă influență maghiară în antroponimie se manifestă în ținutul de lângă Satu Mare, Carei și nord-vestul Bihorului, dar scade treptat spre ținuturile sudice și sud-estice ale Crișanei, fapt confirmat și de cercetările noastre⁸.

Cercetarea numelor de familie într-o zonă de contacte lingvistice româno-maghiare este fundamentală pentru cunoașterea diferitelor aspecte ale vieții celor două comunități din Evul Mediu. Întrucât în cazul unor supranume nu cunoaștem cu exactitate care din cele două comunități lingvistice au creat supranumele respective, acestea fiind redată în grafia maghiară a epocii, vor fi marcate printr-un asterisc. Apoi, după numele prezentate în ordinea alfabetică a grafiei lor, este marcată prin cifrele I și II atestarea numelui în una din cele două conscrieri ale domeniului Beiuș, din anii 1600 și, respectiv, 1721. Pentru a cunoaște evoluția supranumelor în fostul comitat Bihor⁹, unde Beiușul a reprezentat chiar de la întemeiere (anul 1270 *Benenus, Belynes, Belenjnes*)¹⁰ un puternic centru administrativ, economic, comercial și cultural, sunt consemnate atât atestările anterioare celor din conscrieri cât și numele de familie actuale, înregistrate în localitățile de pe valea Crișului Negru de Teofil Teaha (1961) și de autorii NALR

⁶ Același criteriu l-am aplicat în analiza numelor de familie din Țara Zarandului (vezi Viorica Goicu, *Nume de persoane din Țara Zarandului*, Timișoara, 1996, p. 58–84).

⁷ *Aspecte ale antroponimiei din Crișana*, în „Lucrări științifice”, Oradea, seria B, 1969, p. 105–113.

⁸ Viorica Goicu, *op. cit.*, p. 58–84; idem, *Cercetări de onomastică istorică*, Timișoara, 2008 (cap. *Nume de familie la origine nume de meserii din județul Arad, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, p. 68–81).

⁹ Porecelele din structura numelor de familie vor face obiectul unui studiu aparte.

¹⁰ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, A–N, București, 1967, p. 67.

Crișana (1996). De asemenea, în cazul unor nume de familie din Bihor menționăm frecvența pentru anul 1994 consemnată în DFNFR I, A-B (2003) sau în Baza de date antroponimice (BDAR) Craiova.

1. Meserii specifice mediului rural (domeniul agricol, al creșterii animalelor, anumite îndeletniciri indispensabile vieții de la sate):

**Alcs* I (Beiuș – 1): magh. *álcs*, o variantă mai veche a lui *ács* „tâmplar”; rom. *alcelui* „idem”, atestat în română în secolul al XVI-lea¹¹, iar în Bihor tot ca supranume sub formele *Ach* 1423 și *Acz* 1599 (RMCsSz 1993: 24); *ač* în Bihor (Tamás 1966: 53); nume de familie actuale *Aci* – 10, *Acs* – 65 în jud. Bihor (DFNFR 2003: 18);

**Aztalos* I (Beiuș – 1): magh. *asztalos* „tâmplar”; rom. *astaluș*, *astalâș* „idem” în Bihor (Tamás 1966: 83); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Aztalos* din 1599 (RMCsSz 1993: 53); nume de familie actuale *Astalas* – 5, *Astalaș* – 3, *Astalis* – 1, *Astaliș* – 1, *Astalos* – 10, *Astaloș* – 4, *Asztalos* – 90 în jud. Bihor (DFNFR 2003: 100);

Bacs I (Criștior – 1): *baci* „cioban care prepară brânza”, „mai mare peste ciobani” (DA s.v. *baciu*)¹²; magh. *bacs* „idem”¹³; nume de familie actuale *Baci* – 8, *Baciu* – 780, *Bacs* – 24 în jud. Bihor (DFNFR 2003: 119–121);

Butas I (Gurani – 1), II (Poienii de Jos – 1): *butaș* „dogar de buți”, sinonim cu *butar* și *butnar* (DA s.v. *butar*), un derivat din *bute* cu sufixul *-aș*, care face o pereche omonimică cu *butaș* „porțiune de lăstar detașată de la planta-mamă și sădită pentru a forma o nouă plantă”; nume de familie actuale *Butaș* – 78 în jud. Bihor și 126 în jud. Sălaj față de *Butar* – 250 în jud. Arad și niciunul în Bihor (DFNFR 2003 : 393–394);

Csizmas II (Câmpanii de Sus – 1): *cizmaș* „cizmar”, un derivat din *cizmă* cu sufixul *-aș*, sinonim cu *cizmar* (DA s.v. *cismă*); ca supranume este atestat prima dată în 1492 *Chyzmas* în grafie maghiară, apoi, la fel, în 1681 *Csizmas* Ion (Arad), 1725 *Jacobus Csizmás* (comitatul Békés) (RMCsSz 1993 : 252)¹⁴. Sinonimul său maghiar este *csizmadia*, atestat ca antroponim din 1579 *Czymazia* (EWU 1992 s.v. *csizmadia*);

**Czeoz* I (Beiuș – 1): magh. *csősz* „paznic de câmp, pândar”; rom. *cios* „idem” (DA s.v. *cios*); atestat în comitatul vecin Sătmar tot ca supranume sub forma *Chws* din 1452 (RMCsSz 1993: 265); o viñit *čyosu* și m-a zălojit (Ursad, Bihor, BullLing. IV, 176); *cios* „jitar, gornic” (Bihor, Teaha 1961: 285);

¹¹ Alexandru Mareș, *Originalele primelor traduceri românești ale Tetraevanghelului și Psaltirii* în *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 199.

¹² Pentru atestările cuvântului *baci* în onomastică, vezi Viorica Goicu, *Onomastică românească*, Timișoara, 2001, p. 19–28.

¹³ Un împrumut din limba română atestat în maghiară din 1462 sub forma *bach* (EWU 1992 s.v. *bács*).

¹⁴ Pentru răspândirea numelui de familie *Cismaș* în Țara Zarandului, vezi Viorica Goicu, *Cercetări de onomastică istorică*, p. 78.

**Dudas* II (Hăjmaș – 1, Sânnicolau de Beiuș – 1): magh. *dudás* „fluierar, cimpoier”; rom. *dudaș* „idem” înregistrat și în Țara Zarandului¹⁵; atestat tot ca supranume cu forma *Dudas* în comitatul Sătmár din 1512 (RMCsSz 1993: 317) și nume de familie actual în Țara Zarandului¹⁶ și în Țara Oltului (Pașca 1936: 228);

Fauor I, *Faul* I (Burda – 2), *Favur* II (Băița – 1, Burda – 1, Sânmartin – 1), *Faur* II (Ștei – 1): *faur* „fierar” (DA s.v. *faur*)¹⁷;

Guller I, II (Brădet – 2), II (Drăgănești – 1): *guler*, probabil un nume de agent sinonim al lui *guleș* „păstor de gule «vite»” (DA s.v. *gulă*); în acest caz *guler* (< *gulă* „turmă de vite” + suf. *-ar* > *-er*) formează o pereche omonimică cu *guler* „parte a unei haine, cămăși etc.”;

**Hegedüs* I (Beiuș – 1), *Hegjigjis* II (Corbești – 1): magh. *hegedüs* „violonist”; rom. *highidiș* „idem” (DA s.v. *highidiș*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Hegedes* din 1401 (RMCsSz 1993 : 464);

**Kadar* II (Pietroasa – 1), *Kádár* II (Ioaniș – 1): *cădar* „dogar de căzi”¹⁸; magh. *kádár* „idem” (DA s.v. *cadă*); înregistrat în Bihor tot ca supranume sub forma *Cadar* din 1478 (RMCsSz 1993 : 527), iar în Țara Oltului sub forma *Kadar* din 1726 (Pașca 1936 : 195) și în Zarand din 1746¹⁹;

Karponar II (Groșeni – 1): *cărbunar* „persoană care face sau vinde cărbuni” (DA s.v. *cărbune*); toponimul *Vale li Cărbunăr*ⁱ (Poiana) (Teaha 1961 : 141);

**Koczis* I (Beiuș – 1), *Kocsis* II (Șuncuiuș – 1): magh. *kocsis* „vizituu”; rom. *cociș* „idem” (DA s.v. *cociș*); *Cocsisch* 1722 nume de familie în Țara Oltului (Pașca 1936: 211); nume de familie actuale *Cociș* – 91 și *Kocsis* – 490 în județul Bihor²⁰;

Koczkas II (Beiuș – 1): magh. *kockás* „jucător de cărți, cartofor”; rom. *coțcaș* „idem”, sinonim cu *coțcar* (DA s.v. *coțcă*);

Koliebas I (Ștei – 1): *colibaș* „lucrător cu palma (care locuiește în colibă)”; „pălmaș, salahor, ziler” (DA s.v. *colibă*);

**Kouacz* I (Beiuș – 4, Târcaia – 1), *Kovats* II (Beiuș – 2), *Kovacs* II (Belejeni – 1, Remetea – 1, Târcaia – 2): magh. *kovács* „fierar”; rom. *covaci* „idem” (DA s.v. *covaciu*); înregistrat în Bihor tot ca supranume sub forma *Kouach* din 1414 (RMCsSz 1993: 629);

Ladar II (Pietroasa-Șoimuș – 1), *Ládár* II (Șuștiu – 1): *lădar* „confectioner de lăzi”; este cunoscut și în Țara Zarandului unde a format o serie de nume de familie atestate în 1746²¹;

¹⁵ *Ibidem*, p. 77.

¹⁶ Vezi Viorica Goicu, *Nume de persoane din Țara Zarandului*, p. 64.

¹⁷ Vezi Viorica Goicu, *Cercetări de onomastică istorică*, p. 78.

¹⁸ Numele de agent *cădar* (< *cadă* + suf. *-ar*) este cunoscut și în limbile din sudul și vestul României: scr. *kadar*, sloven *kádár*, magh. *kádár* (1585), iar ca antroponim apare în documente cu o atestare foarte timpurie: 1255 *Cadar* (EWU 1992 s.v. *kádár*).

¹⁹ Vezi Viorica Goicu, *Cercetări...*, p. 77.

²⁰ Vezi Teodor Oancă, *Onomastică și dialectologie*, Craiova, 1999, p. 68.

²¹ Vezi Viorica Goicu, *Cercetări de onomastică istorică*, p. 77.

**Lakatos* II (Beiuș – 1): magh. *lakatos*; rom. *lăcătuș* (DA s.v. *lăcătuș*); atestat în Bihor tot ca supranume sub aceeași formă din 1692 (RMCsSz 1993 : 662);

Liber II (Săliște de Beiuș – 1): *liber*, probabil un nume de agent derivat din *libă* „gâscă, boboc de gâscă” < magh. *liba*²² „idem” (vezi supra *guler*), sensul apelativului *liber* fiind cel de „crescător de libe”; *Liba*, supranume în Țara Oltului (Pașca 1936 : 126) și poreclă în Câmpani din jud. Bihor (NALR Crișana 1996: 49);

Major II (Bieuș – 1): magh. *major* „fermier”; rom. *maier* (Transilv., Olt.) „idem” (DLR s.v. *maier*); atestat în Bihor ca supranume din 1564 sub forma *Maior* (RMCsSz 1993 : 662);

**Meszaros* I (Șoimuș – 1, Tărcaia – 1): magh. *mészáros* „măcelar”; rom. *misarăș* (Transilv. și prin Ban., Maram.) „idem” (DLR s.v. *misarăș*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Mezarws* din 1436 (RMCsSz 1993: 727);

Morar II (Nimăești – 1): *morar*; *Morar* nume de familie actual (Călugări) și în structura toponimelor *Liasa Morarului* (Briheni), *Morăreșt'i* față de deal (Călugări), *Morăriasca* șes arabil (Șediște) (Teaha 1961: 137, 145); *Morar* nume de familie actual cu 1 311 apariții și *Moraru* cu 132 apariții în jud. Bihor²³;

Olyiș II (Mierag – 1): *oieș* (prin Maram. și nordul Transilvaniei) sinonim cu *oier* (DLR s.v. *oieș*); este cunoscut și în Țara Zarandului unde apare ca nume de familie sub forma *Ojas* în 1746²⁴;

Ordas II (Belejeni – 2): *urdaș* „cioban care face urdă” sinonim cu *urdar*; în DLR (s.v. *urdăș*) cuvântul este înregistrat cu sensul „mâncare ciobănească făcută din urdă înmuiată cu apă și prăjită în unt de oaie”; în Țara Zarandului, *urdaș* este un nume de agent și este atestat ca nume de familie la 1746 sub forma *Urdas*²⁵. Din română, apelativul *urdă* a intrat în maghiară 1548 *orda*, în bulgară și slovacă *urda*, dar magh. *ordas*, cu prima atestare la 1229 ca supranume *Vrdos*, apoi în 1326 *Vrdas*, 1334 *Ordos*, 1338 *Ordas*, este considerat de lingviștii maghiari un adjectiv cu sensul „negricios” sau „roșcat”? (EWU 1992 s.v. *orda*, *ordas*).

Pokulyar II (Poclușa-Hodișel – 1): *păcurar* „cioban, păstor” (DLR s.v. *păcurar*); este atestat ca nume de familie la 1746 în mai multe localități din Țara Zarandului sub formele *Pecorar*, *Pekorar*, *Pokorar* și *Pokurar*²⁶;

Porkar II (Archiș – 1): *porcar*; sub aceeași formă, supranumele este consemnat la 1746 și în Țara Zarandului²⁷;

Pulyas II (Vașcău – 3): probabil numele de agent *puiăș* „crescător de pui” (< *pui* + suf. *-aș*) cf. *guleș*; numele *Pulya* II (Vașcău – 2, Stâncești – 3) s-a format tot de la *pui* cu suf. antroponimic *-a*;

²² *Liba* ca toponim maghiar din 1193 (EWU 1992 s.v. *liba*).

²³ Vezi Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească. Metode și aplicații*, Craiova, 1998, p. 215–216.

²⁴ Vezi Viorica Goicu, *Cercetări de onomastică istorică*, p. 75.

²⁵ *Ibidem*, p. 76.

²⁶ *Ibidem*, p. 75.

²⁷ *Ibidem*.

**Szakács* II (Șuncuiuș – 1): magh. *szakács* „bucătar”; rom. *socaci* „idem” (DLR s.v. *socaci*); atestat tot ca supranume în comitatul Sătmar sub forma *Zakacs* din 1412 (RMCsSz 1993: 958); în Munții Apuseni, un *socaciu* împărătesc²⁸; nume de familie actual *Socaci* – 10 și *Szakács* – 372 în jud. Bihor²⁹;

Szpatar II (Urviș – 1), *Iszpatar* II (Chișcău – 1): *spătar* „meșteșugar care face spete” (DLR s.v. *spătar*²); în acest caz numele de agent *spătar* (< *spată* „piesă la războiul de țesut constituită dintr-un sistem de lamele paralele, fixate la ambele capete, care formează un fel de pieptene montat în vatală, cu ajutorul căruia firele de urzeală sunt menținute la distanțe fixe unul de altul” (DLR s.v. *spată*) + suf. *-ar*) formează o pereche omonimică cu *spătar* „dregător”;

**Szekeres* II (Urviș – 1): magh. *szekeres* „cărutaș”; rom. *sechereș* „idem” (DLR s.v. *sechereș*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Scekeres* din 1444 (RMCsSz 1993 : 984); în Maramureș, var. *secherâș* „cel ce umblă cu car, cu cărută”³⁰;

**Zeoczj* I (Beiuș – 1), *Zwczj* I (Beiuș – 8), *Zwczj* I (Beiuș – 1), *Sucz* I (Budureasa – 1), *Sucs* II (Beiuș – 1), *Szücs* II (Beiuș – 2, Beliu – 1, Drăgănești – 1, Rieni – 1), *Szöcs* II (Pietroasa – 1): magh. *szűcs* „blănar, cojocar”; rom. *suci* „idem” (DLR s.v. *suci*), *suču* „idem” (Sălaj), *suču* face t’eptare (Socodor, jud. Arad) (Tamás 1966: 708); numele de familie actuale *Suciu* – 1 341 și *Szücs* – 1 520 în jud. Bihor³¹;

Trokar I (Câmp – 1): *trocar* „persoană care confecționează sau vinde troace” (< *troacă* + suf. *-ar*) (DLR s.v. *trocar*); numele de agent *trocar* poate să facă referire și la cel care confecționează *trocuri* (pl.) cu singularul *troc* „albie, copaie mai mică” ce se regăsește în numele de familie *Troko* I (Poienii de Sus – 1);

**Zabo* I (Beiuș – 7, Târcaia – 1), *Szabo* II (Beiuș – 5, Fânațe – 1, Meziad – 1, Mierag – 1, Nimăiești – 2, Prisaca – 1, Remetea – 1, Uileacu de Beiuș – 1): magh. *szabó* „croitor”; rom. *săbău* „idem” (DLR s.v. *săbău*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Zabo* din 1478 (RMCsSz 1993: 955); *Sabău* nume de familie actual (Băița, Șediște) și în structura toponimului *Dâmbu Săbău* „așului” (Poiana) ca diminutiv (Teaha 1961: 134); nume de familie actuale *Sabău* – 2 336 și *Szabó* – 6 450 în jud. Bihor³².

2. Categoriile sociale cu caracter juridic sau administrativ, nume de titluri și grade ierarhice (ecleziastice):

²⁸ T. Frâncu – G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, București, 1888, p. 248.

²⁹ Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească*, p. 198–199.

³⁰ Vezi I. Bârlea, *Cântece populare, descântece, vrăji, farmece și desfaceri*, București, 1924, p. 116.

³¹ Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească*, p. 203–204.

³² *Ibidem*, p. 207–208.

Bann II (Hăjmaș – 1): *ban* „guvernator al unei regiuni de graniță în Ungaria feudală”, „titlu și funcție de mare dregător în Țara Românească după sec. XV” (DA s.v. *ban*)³³; toponimul *Ograda lu Ban* (Briheni) (Teaha 1961: 137);

**Biro* I (Mizieșul de Jos – 1), II (Beiuș – 1, Mizieș – 1): magh. *biró* „primar”; rom. *birău* (Transilv.) „primar (la sate)”, „jude (comunal)”, (Bucov.) *vornic*, (Ban.) *chinez* (DA s.v. *birău*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Byro* din 1414 (RMCsSz 1993 : 142); nume de familie actuale *Birau* – 18, *Birău* – 256, *Birăuț* – 4 și *Biro* – 1103 în jud. Bihor (DFNFR 2003: 237, 239);

Bogato I (**Racztoka* – 2, înglobată în Pietroasa): *bogat* „care posedă (multă) avere” (în opoziție cu *sărac*) (DA s.v. *bogat*);

Flamenda I (Beiușele – 3): *flământ(a)* poate reprezenta supranumele unei femei sau un supranume masculin cu sufixul antroponimic *-a* (cf. și numele de familie *Paska* – 4, *Sida* – 1, *Vida* – 3, *Ztana* – 4 din aceeași localitate);

**Hajdo* II (Brădet – 2), *Hajdu* II (Mărăuș – 3, Mierag – 1): magh. *hajdú* „păstor de vite”, „soldat infanterist”, „hoț”; rom. *haidău* „brigand, hoț” (Tamás 1966 : 397); un *haidău* de prin Bihor³⁴; atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Hajdu* din 1599 (RMCsSz 1993: 447);

Jude I (Hotărel – 3): *jude* „judecător”, „primar”; nume de familie actual *Jud'e* (Poiana) (Teaha 1961: 145)³⁵;

**Katona* II (Groșeni – 1, Lelești – 1, Mărăuș – 1): magh. *katona* „soldat”; rom. *cătană* „idem” (DA s.v. *cătană*); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Kathana* din 1489 (RMCsSz 1993: 563);

**Nemes* I (Mizieșul de Jos – 1), II (Beiuș – 1, Criștior – 1), *Nemis* I (Buntești – 1): magh. *nemes* „nobil”; rom. *nemeș* „idem” (învechit și regional *nemiș*) (DLR s.v. *nemeș*²); atestat în Bihor tot ca supranume sub forma *Nemes* din 1416 (RMCsSz 1993: 768);

Popa I (**Boy* – 2, contopit cu Vașcău, Chișcău – 3, Pocioveliște – 1), II (Bărăști – 1, Botfei – 2, Cărpinet – 1, Chișcău – 1, Fânațe – 1, Groșeni – 1, Hinchiriș – 1, Petreasa – 1, Săliște de Beiuș – 1): *popă*; *Popa*, nume de familie actual (Băița, Briheni, Șediște) și în structura toponimelor *Dâmbu Popii* (Călugări), *Fântâna Popii* (Briheni), *Hârtopu Popii* (Câmp), *Moara Popii* (Câmp), *Pád'ina Popii* (Criștiorul de Sus), *Vală Popii* (Briheni) (Teaha 1961 : 135–145);

Vikar II (Groșeni – 1): *vicar* „preot sau episcop care suplinește un cleric de rang mai înalt, îndeplinind diferitele funcții administrative” (DLR s.v. *vicar*).

³³ Pentru răspândirea cuvântului *ban* în onomastica românească și a popoarelor vecine, vezi Viorica Goicu, *Contribuții de onomastică istorică*, Timișoara, 2001, p. 150–177.

³⁴ Vezi Titus Popovici, *Setea*, București, 1958, p. 71.

³⁵ Înregistrat sub formele *Sudele* 1591, *Zsudele* 1758 ca nume de familie în Țara Oltului de Ștefan Pașca (1936: 266).

3. Nume de rudenie, la origine calificative referitoare la condiția familială a individului:

Baba II (Totoreni – 1), *Bába* II (Criștior – 1): *babă* „bunică”, atestat în Bihor tot ca supranume sub aceeași formă din 1599 (RMCsSz 1993: 54); nume de familie actual *Baba* – 283 în jud. Bihor (DFNFR 2003: 114);

Fat II (Tărcăița – 1): *făt* (în Transilvania de vest și de nord unгурism: *fătul bisericii* traduce întocmai magh. *egyház-fi* „fiul bisericii”) sau numai *făt* „crâznic, paracliser, țârcovnic” (DA s.v. *făt*)³⁶;

Copil II (Pietroasa – 1): *copil* (întrebuițat în limba veche în opoziție cu *fecior* (*drept* sau *cu cununie*), *cocon* sau *prunc*, și azi în unele regiuni din vestul și nordul teritoriului dacoromân, de obicei accentuat *cópil*, cu sensul „fiu nelegitim sau natural, în afara căsătoriei, copil din flori” (DA s.v. *copil*); *Copil* nume de familie actual (Briheni, Câmp) (Teaha 1961: 145);

Mos I (Cociuba Mică – 2, Colești – 1, Lunca – 2, *Racztoca, sat unit cu Pietroasa – 1, *Zeoldeo – 3, sat dispărut), *Mosul* I (*Vrszest – 1, sat contopit cu Lunca), *Moss* II (Vărzarii de Jos – 1): *moș* „bunic” (DLR s.v. *moș*); *Moș* nume de familie actual în Bihor (Briheni, Câmp, Călugări) și în structura toponimului *Moșuleșt*³⁷ cătun (Câmp) (Teaha 1961: 137, 145);

Nepot I (Câmpanii de Jos – 1): *nepot* (popular; adesea determinat prin *de buric*) „copil considerat în raport cu moașa sa” (DLR s.v. *nepot*);

Punkrutz II (Burda – 1): *pruncuț* (învechit și regional) diminutiv al lui *prunc* (DLR s.v. *pruncuț*).

Cercetarea numelor de familie formate din foste supranume, înregistrate în cele două conscrieri din fostul domeniu Beiuș, ne-a condus la următoarele concluzii.

Atât Ungaria cât și Transilvania cu ținuturile crișene și maramureșene, fiind expuse influențelor occidentale, au dezvoltat un supranume de familie care s-a transmis din generație în generație cu mult înainte de fixarea oficială a numelor de familie în 1776; acest fapt este confirmat de păstrarea supranumelor în aceleași localități sau în cele învecinate. De asemenea, contactele lingvistice româno-maghiare, mai intense în domeniul lexicului, au lăsat urme și în cazul supranumelor în ambele comunități lingvistice, mai evidente în târgul Beiuș și în localitățile Târcaia și Șoimuș, unde a existat și o populație maghiară.

Numele prezentate ne arată în mod evident că creșterea animalelor și a păsărilor de curte a fost ocupația de bază a locuitorilor (*Baci*, *Guler*, *Liber*, *Oieș*, *Păcurar*, *Porcar*, *Puiaș*, *Urdaș*) și mai puțin agricultura (*Cios*, *Colibaș*, *Maier*), depresiunea Beiușului fiind o regiune mai puțin propice activităților agricole și viticole.

³⁶ Cu același sens, probabil printr-o apropiere de cuvintele *sfātuiesc*, *sfătos* etc., și varianta *sfăt* (în Șimleu): „În comitatul Bihorului... unul dintre rudeniile mortului sau *sfătul* (= crâznicul) umple cu vin păharele de pe masă” (S. Fl. Marian, *Inmormântarea la români. Studiu etnografic*, București, 1892, p. 268).

Alte meserii sunt legate de confecționarea diferitelor obiecte strict necesare în alimentație și în gospodărie (*Butaș, Cădar, Cărbunar, Cociș, Covaci, Dudaș, Faur, Lădar, Misarăș, Morar, Socaci, Spătar, Trocar*), iar meșteșugurile s-au dezvoltat mai ales în târgul Beiuș și în cele două localități cu populație mixtă (*Alci, Astăluș, Cismaș, Lăcătuș, Sabău, Suci*).

Posesorii altor nume ne trimit la anumite categorii sociale cu caracter juridic (*Jude*), administrativ (*Ban, Birău*) sau militar (*Cătană, Haidu*), la nume de titluri (*Nemeș*) și grade ecleziastice (*Popa, Vicar*) sau la situația materială a unor persoane (*Bogatu, Flămânda, Sărac*).

În acest caz suntem în prezența unui fenomen destul de des întâlnit în Evul Mediu la popoarele europene: formarea unor supranume de la nume de instituții, între care se recunosc câteva aparținând Transilvaniei (*birău, cătană, haidu, jude, nemeș, vicar*), născute din realitățile locale și înrădăcinate în societatea care le-a generat. Aceste instituții au imprimat procesului istoric de formare și organizare a Transilvaniei caracteristici diferite de cele ale regatului feudal maghiar, fapt ce-i va conferi o dezvoltare cu numeroase trăsături autonome³⁷.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II, vol. I. A. *Corpul omenesc, boli (și termeni înrudiți)*. B. *Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.
- BDAR = *Baza de date antroponimice a României*, Craiova, 1994.
- BullLing. = „Bulletin linguistique”, publié par. A. Rosetti, București, I (1933) și urm.
- DA = *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea I, A-B, București, 1913 și urm.
- DFNFR = *Dicționar de frecvență a numelor de familie din România*, vol. I, A-B, Craiova, 2003.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, tom. VI–XIV, 1965–2002.
- EWU = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, band I–VI, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- NALR Crișana = Ionel Stan, Dorin Urișescu, *Noul atlas lingvistic român. Crișana. Date despre localități și informatori*, București, 1996.
- Pașca = Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, București, 1936.
- RMCsSz = Kázmér Miklós, *Régi magyar családnevek szótára, XIV–XVII század*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- Tamás = Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, 1966.
- Teaha = Teofil Teaha, *Graiul de pe valea Crișului Negru*, București, 1961.

³⁷ Vezi Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971, p. 71.

NOMS DE FAMILLE, À L'ORIGINE SURNOMS DU PAYS DE BEIUȘ

(Résumé)

La recherche des noms de famille formés d'anciens surnoms dans les deux conscriptions de l'ancien domaine de Beiuș (1600, 1721) nous a conduit aux conclusions suivantes.

La Hongrie et la Transylvanie avec les régions situées sur les rivières Criș et Maramureș, exposés aux influences occidentales, ont développé un surnom familial héréditaire beaucoup avant la fixation officielle des noms de famille en 1776; ce fait est confirmé par la conservation des surnoms dans les mêmes localités ou dans celles avoisinantes. De même, les contacts linguistiques roumaino-hongrois, plus intenses dans le domaine du lexique, ont laissé des traces dans le cas des surnoms dans les deux communautés linguistiques, plus évidentes dans le bourg Beiuș et dans les localités Târcaia et Șoimuș, où il y a eu aussi une population hongroise.

Les noms présentés nous montrent de manière évidente que l'élevage des animaux et des volailles a été l'occupation principale des habitants (*Baci, Guler, Liber, Oieș, Păcurar, Porcar, Puiăș, Urdaș*) et moins l'agriculture (*Cios, Colibaș, Maier*), la dépression de Beiuș étant une région moins propice aux activités agricoles et viticoles.

D'autres métiers sont liés à la fabrication de différents objets strictement nécessaires à la vie rurale (*Butaș, Cădar, Cărbunar, Covaci, Dudaș, Faur, Lădar, Misarăș, Morar, Socaci, Spătar, Trocar*) et l'artisanat s'est développé surtout dans le bourg Beiuș et dans les deux localités avec une population mixte (*Alci, Astăluș, Cismaș, Lăcătuș, Sabău, Suci*).

Les possesseurs d'autres noms renvoient à des catégories sociales avec un caractère juridique (*Jude*) ou administratif (*Ban, Birău*), à des noms de titres (*Nemeș*) et de degrés ecclésiastiques (*Popa, Vicar*) ou à la situation matérielle des personnes (*Bogatu, Flămânda, Sărac*).

Dans ce cas nous sommes dans la présence d'un phénomène assez souvent rencontré au Moyen Âge chez les peuples européens: la formation des surnoms à partir des noms d'institutions, parmi lesquels on reconnaît certains appartenant à la Transylvanie (*birău, cătană, haidu, jude, nemeș, vicar*) nés des réalités locales et enracinés dans la société qui les a générés. Ces institutions ont imprimé au processus historique de formation et d'organisation de la Transylvanie des caractéristiques différentes face à celles du royaume féodal hongrois, fait qui lui confèrera un développement avec de nombreux traits autonomes.

Universitatea „Tibiscus” Timișoara
Str. Lascăr Catargiu nr. 4-6

Adrian Rezeanu

METAFORA ÎN TOPONIMIA URBANĂ

1. Urbanonimia diacronică, marcată atât prin surse arhivistice cât și prin memoria colectivă locală, constituie un depozitar de informații privind cultura urbană din diferite etape de evoluție socială, economică și culturală¹. Succesiunea acestor etape, dar și intercondiționarea lor pot reprezenta piste de comunicare culturală urbană în contextul mutațiilor demografice.

¹ Vezi Alexandru Ofrim, *Orașul între cultura scrisă și cultura orală*, în „Historia Urbana”, tom V, 1997/2, p. 185-191.